

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Tussen herinneringscultuur en historische werkelijkheid

Auteur: Renate Smit

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 45.3, 57-58.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RECENSIE

Tussen herinneringscultuur en historische werkelijkheid

Op 16 november 1572 nam het Spaanse leger het Gelderse Zutphen met veel geweld in. De inname was onderdeel van een militaire operatie die als doel had om de steden die in de zomer van hetzelfde jaar door de opstandelingen waren ingenomen, terug te veroveren. Net als eerder in het Brabantse Mechelen – en even later in het Hollandse Naarden – werd Zutphen volledig geplunderd en vonden veel inwoners op een verschrikkelijke manier de dood: zo zouden enkelen van hen halfnaakt de IJssel in zijn gedreven waar ze een verdrinkingsdood tussen de ijsschotsen wachtte. De gewelddadige inname zou een waarschuwing zijn geweest voor andere steden die in handen waren van de opstandelingen en wellicht aan hun loyaliteit twijfelden. Bovenstaand verhaal is afkomstig van Zutphens predikant Wilhelmus Baudartius (1565-1640), die het ‘bloedbad van Zutphen’ 50 jaar na dato beschreef. En nog steeds, 450 jaar later, vinden we het gruwelijke lot van de Zutphenaren terug in onze geschiedenisboeken.

Maar, waarom beschrijven ooggetuigen de gebeurtenissen op een hele andere manier? En waarom werd het bloedbad van Zutphen in eerste instantie vooral buiten Zutphen herdacht en niet binnen diens stadsmuren? Deze vragen stelt Johan Visser in *Zutphen 1572. De geschiedenis van een bloedbad*. Aan de hand

van een uitgebreid bronnencorpus, van stukken uit het stadsarchief van Zutphen tot het Rijksarchief in Brussel, brengt hij in kaart wat er zich op die bewuste novemberdag in Zutphen afspeelde en analyseert hoe de herinneringscultuur eromheen tot stand kwam. Zo brengt Visser de historische werkelijkheid en herinneringscultuur met elkaar in dialoog, iets wat nog niet eerder is gebeurd in deze context, ondanks de groeiende aandacht voor de laatste.

In de eerste vier hoofdstukken reconstrueert Visser de opmaat van het bloedbad, door te beschrijven wat er zich in 1572 in het oosten van de Nederlanden afspeelde. De lezer wordt zo meegenomen op de veldtocht van legeraanvoerder Willem van den Bergh, die met zijn manschappen in de wake van de inname van Den Briel door de geuzen probeerde om steden in Gelre en Overijssel in te nemen in naam van Oranje: zo ook Zutphen. Het tij keerde voor de opstandelingen na de Bartholomeusnacht, waarna de Spanjaarden hun handen vrij hadden om een tegenaanval in te zetten en de ingenomen steden terug te veroveren. Aan de hand van een uitgebreide bestudering van het bronmateriaal dat voorhanden was, concludeert Visser in hoofdstuk vijf dat de inname van Zutphen weliswaar gepaard ging met veel geweld en plunderingen (op een schaal die voor vroegmoderne begrippen zelfs buitenspo-

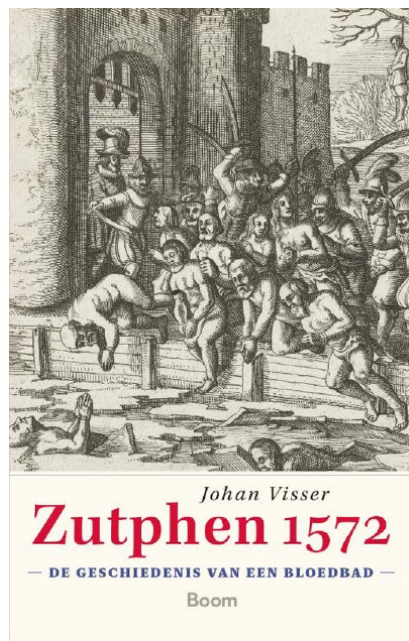
rig was) maar dat er van een massamoord op de bevolking geen sprake was geweest: zo zouden er vooral slachtoffers zijn gevallen onder de geuzen die de stad verdedigden. In het zesde en laatste hoofdstuk onderzoekt Visser ten slotte het ontstaan van het verhaal van 'het bloedbad van Zutphen', dat al rond 1600 onderdeel werd van een nationaal anti-Spaans propaganda discours, en de manier waarop het zich verhiel tot de manier waarop de gebeurtenis lokaal werd herdacht.

Naar mijn mening zit de grootste waarde van dit boek in het eerste deel: in de eerste vier hoofdstukken. Aan de hand van een uitgebreid bronnencorpus heeft Visser hierin licht geschinen op het verloop van de Opstand in de oostelijke gewesten van de Nederlanden: een onderwerp dat in de historiografie tot dusver onderbelicht is gebleven, maar veel meer aandacht verdient. Het was immers in de oostelijke (en zuidelijke) delen van de Nederlanden dat de strijd zich na de beginjaren vooral afspeelde. Toch is er binnen de historiografie tot dusver voornamelijk aandacht besteed aan de manier waarop de strijd in de meer verstedelijkte westelijke kustgewesten verliep. Door het verloop van 1572 in de oostelijke gewesten in kaart te brengen, heeft Visser dan ook bijgedragen aan het creëren van een veelzijdiger beeld van het verloop van de Opstand in de Nederlanden.

Wat vooral belangrijk is om mee te nemen uit het tweede deel van het boek, uit het vijfde en zesde hoofdstuk, is dat het belangrijk is om bij het bestuderen van het verleden ervan bewust te zijn dat herinneringscultuur en historische werkelijkheid niet altijd met elkaar overeenkomen: de manier waarop dingen worden herinnerd en beschreven, worden immers vaak gekleurd door het bredere doel dat ze dienen. Een frisse blik op oude bronnen werpen, kan daarom leiden tot nieuwe inzichten over bekende gebeurtenissen. Dat het ook voor discussie kan zorgen, heeft Vissers boek goed duidelijk gemaakt.

Hopelijk leidt het in de toekomst vooral tot meer kritisch brononderzoek naar de manier waarop de Opstand zich in 1572 in Zutphen ontvouwde, maar ook naar de gebeurtenissen in andere delen van de oostelijke Nederlanden die (nog) niet de geschiedenisboeken hebben gehaald; want zonder oostelijke gewesten kun je immers niet spreken van westelijke.

Renate Smit zit momenteel in het vierde jaar van de onderzoeksmaster Geschiedenis en in het tweede jaar van de master Archival and Information Studies aan de Universiteit van Amsterdam. Ze is eindredacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift*. Haar interesse gaat uit naar de sociaal-culturele geschiedenis van de vroegmoderne Republiek en haar politieke cultuur.



Johan Visser, *Zutphen 1572. De geschiedenis van een bloedbad*, Boom Amsterdam, 2022; ISBN 9789024451296; paperback; 208p; €22,90.